

Rudolf B a t t ě k

Milý příteli Ladislave,

krize současného křesťanství jako téma není pro mě o nic méně aktuální než pro Tebe, i když můj pohled bude mít jinou optiku. To však nesnižuje význam otázky. Jinak přiznávám, že "krizologické teorie" mě příliš neburecují. Z mého možná synteticky omezeného nadhledu jsou všechna období lidských dějin více či méně krizová, ale současně tvořivá a silná. Každá krize byla historicky podmíněna stavem společnosti. Dnešní krize je v tomto smyslu snad mnohostrannější a hlubší, ale to má evidentně reaktivní charakter. Chci tím říci, že před padesáti či sto lety bych byl nucen překonávat sice jinou krizovou situaci, ale nepochybně bych žil v "krizovém" období. Pojem krize je pro mne synonymem pulzující společnosti, do něhož lze zahrnout všechny "dilektické" teorie vývoje, a jenž je právě důkazem, že člověk za každé osobní i historické situace stojí před poznáním i rozhodnutím, a vždy byl a je nucen prověřit svou lidskou základnu, své individuální bytí ať už je křesťan, ateista, socialista, roduvěrný marxista či nezávislý intelektuál.

Bylo by hloupé popírat křesťanství jako jeden z kořenů evropské civilizace, když lze stopy jeho tradice a vlivu snadno odhalit dokonce i/ř na moderních nenašboženských prouděch /ideologiích/. Každá uzavřená k absolutnu směřující soustava je v té či oné míře poplatná křesťanské tradici v myšlení, ale i v praktickém životě. Přinejmenším v tom smyslu, že se s ním musí nutně vyrovnávat.

Tak tedy nejenomže nepovažují Tvůj podnět k zamyšlení nad vnitřní diskusí křesťanů o křesťanech a křesťanství za nevýznamný pro lidi mimo Vaši komunitu, ale dokonce i z újeji vymezeného /politického/ hlediska vidím jeho potřebnost a nutnost. Vidím ten problém jako určení myšlenkových polí. Co má kde svoje místo, své uplatnění, své možnosti. Moderní dělba či rozpad funkcí a specializace činností nezabraňuje vidět, že v opačném smyslu dochází k nutnému sblížení funkcí, účelů a cílů. Přestala se dělit odpovědnost za chod věcí lidských a tedy společenských. Nechci tím říci, že by neexistovala stupnice od lidí nemajících téměř žádnou odpovědnost až k těm odpovědným prakticky za vše, co, se v obci děje, neboť tak to o sobě konec konců někteří prohlašují. Vymezenost lidského údělu je záležitost značně komplikovaná - v individuálním i společenském smyslu. Víme, že nemůžeme požadovat od každého jedince stejné pochopení a stejný důraz na určitý problém a nemělo by cenu chtít lidi k takové názorové identitě nutit či se jen o to pokoušet. Nicméně myšlenka odpovědnosti a osobního postoje k dění se tím nevymaže. Je tím dáno také členění sociálních skupin podle druhu zájmů, na něž se zaměřují, a intenzity, s níž se o své zájmy zasazují.

Jak je to tedy v tomto smyslu s křesťany ? Nemusím podotýkat, že je tento můj pohled pohledem zevnějšku. Rozhodně to však není pohled nezúčastněný. Protože kdo chce tvrdit, že já např. nejsem křesťan, jenom proto, že mi schází některé formálně církevní znaky křesťanského vyznání ? Leč to by byla možná zajímavá, leč ošidná diskuse o hodnotách křesťanství samotného - a k tomu moje úvahy nesměřují. V dané tématice bych viděl pro sebe dva body k zamyšlení :

- 1/ Souvislost zbožnosti a sociálnosti, křesťanství a socialismu, náboženství a politiky.
- 2/ O nestejnoroadém zařazení křesťanů v církvi a socialistů v politice.

Do čela prvního bych vyslovil tezi o potřebě vyváženosti mezi zájmem o svůj vlastní vnitřní život, mravní a duchovní integritu i duchovní život jiných jedinců a zájmem o vnější, materiální život obce. Je to nenová otázka o souvislostech materiálních a duchovních hodnot, mravnosti a materiálního blahobytu, kultury a techniky, náboženství a politiky.

Pokud formuluji přístup sebe samého k vlastnímu životu, mám právo očekávat, že druhý bude respektovat má rozhodnutí a soudy. Pokud však své názory uplatňuji jako doporučení či návod pro jiné, nemohu nic namítat vůči kritickým vyjádřením jiných.

Ať se přikloním v kterékoliv fázi svého života k jakémukoliv životnímu stylu /do sebe uzavřený věřící, společensky exponovaný křesťan, tvůrce v nekonformní kultuře, přívrženec oficiální státní raisony, politicky orientovaný dissident, jedinec úzkostlivě pečující o vlastní hmotný prospěch atd. atp./, nemohu se vymanit ze sevření dvou pólů, dvou tendencí lidské existence - hmotné a duchovní. Není vůbec potřebné se dohadovat, zda jeden může být bez druhého. Sám přijímám elementárnost a genetickou prvotnost pozemsky hmotné existence člověka, z níž a na níž vyrůstá vlastní, vyšší projev typicky lidské kvality. V mnoha obměnách a úsilích lidského ducha se zrcadlí možnosti rozvoje člověka, jehož důmysl a um je i zdrojem všech nových materiálních /technických/ vymožeností. Podcenění kteréhokoliv pólu lidské existence vede k desintegraci nebo přinejmenším k desorientaci při hledání život-

ních hodnot. Neznamená to, že budu očekávat ode všech stejný důraz na stejné. Mám právo soustředit se na oblast svého zájmu. Bez této často sverepě jednosměrné soustředěnosti by nevzniklo mnohé z toho, čím se lidstvo chlubí.

Ale křesťan i socialisty/a, jedinec evangelijní i politický mají na mysli stejnou /nikoliv jedinou/ otázku - jak žít ? Přitom jejich spojení není dáno jenom společným cílovým předmětem, ale faktem, že křesťan může být současně sociálně orientován /Tvůj případ/ a socialista může být niterným křesťanem /nikoliv můj případ/. Pochopit tuto rovnici a nabídnout její řešení je úkolem moderního nedogmatického socialismu - a takový existuje.

Samo Tvoje polemické vystoupení vůči Miloši Rejchrtovi ukazuje souvislosti obou těchto sfér - oblasti vlivu sociální moci, příkazů, ovládání, potlačování a oblasti intimního světa vnitřního osvobozování. Tak jako jsou socialističtí mizerové, chlebaři a samou ideologií zkoprnělí kostlivci bez druhé signální soustavy, existují i křesťanské plačky, - naříkaví křesťané, kteří by si svůj zbožný úděl rádi zjednodušili a schovali svou pozemskou odpovědnost za zlý, nedobry svět, za špatnost ostatních nebo za nutnost /i v objetí ďábla/ uchránit, co se uchránit dá /ve skutečnosti se podřídít logice ďábla/.

Přesto, že se považují za více politicky dimenzovaného a určeného než Ty sám, a už z toho důvodu je mi sympatické Tvé společensky angažované traktování Rejchrtova vyznání, musím popravdě přiznat, že chápu pozici trpělivosti a prvky niternosti a sebeuzavřenosti i povytce křesťanské zdůraznění "... člověk je tu pro Boha ..." i "... oběti Božího Syna pro člověka ...". Jsou to ovšem myšlenky imanentně náboženské a já bych byl na rozpacích, jak z nich vy-

cházet. To ode mne však nikdo neočekává a proto svádím svůj dialog do břehů světštějších, nehledě na to, že sám nemám potřebu teologických aspirací. Otázku pro koho je tu člověk, což je ve filosofické mluvě otázka po smyslu lidské existence, bych mohl, ale jen obtížně a po zamyšlení, zodpovědět /pro sebe/.

Je dobré si uvědomit, že nestačí otevřenost křesťana jen vůči křesťanům, ale je potřebná také vůči jinak smýšlejícím a současně si také uvědomit, že dávat za vzor jen jeden způsob sociálního chování a nevidět, že takový výchoť pozitivních forem je snad nekonečně mnoho, by bylo značně netolerantní a úzkoprsé. Tento můj axiom mi umožňuje vidět pozitivní určenost i v Rejchrtově velmi uzavřeném, úzce náboženském, stručně formulovaném intimním vyznání, jež, jak se obávám, nebylo určeno pro širší názorovou výměnu. Bylo-li však vysloveno, a Ty jsi mě nepřímo vyzval vstoupit do dialogu, budu se snažit s určitou rezervovaností "narušit" Vaše vnitřní "klání".

Překvapuje mě Tvůj mravní maximalismus, jež zobecňuješ a vyžaduješ od každého /především od křesťanů/. Jako by Tě rozčilovala a dráždila křesťanská pokora, ale i fakt, že je nemožno očekávat, že všichni budou jednat *si* stejně. Kladeš jako normu : "Jednou ze základních povinností občanských je odpovědně sledovat, aby se ve společnosti neuhnížila zločinnost ... násilnictví ... prohnání lháři ... Je naší občanskou povinností jim v jejich cestě co nejvíc bránit ... Každý z nás odpovídá nějak za to, co se kolem něho děje : buď se zlu přizpůsobuje, nebo se mu protíví." Samozřejmě, hluboce s Tebou souhlasím, ale já příkládám tento normativ chování v první řadě na sebe a už jenom opatrně na druhé. Jsem pro to burcovat spíše a nepodporovat klidné zažívání valičů kuliček či lidí

odvracejících se od světa. Přesto však vím, že klást maximalistické požadavky na každého by bylo sociálně neredné, politicky neprozíravé a prakticky beznadějně.

Napadá mě myšlenka, zda právě z křesťanství nelze vyzovovat dost protikladné závěry pro praktický život /počdobně jako např. v jiném smyslu z marxismu/, jak se to odráží vše Vašich myšlenkách. Cítím, že v mnohém s Tebou bude Rejchrt souhlasit. Např. jeho zdůraznění popravý /smrt Ježíše/ je symbolické a nemusí /i když může/ být v rozporu s Tvým zdůrazňováním skutečného významu člověka /v jeho životě, učení, tím, co působí i po jeho smrti/.

Myslet futurologicky pro mě^{ng} znamená starat se o život lidí za X desítek let, ale rozhodovat a zasahovat do otázek našeho dnešního života, života našich otců i dětí s vědomím, že bychom měli dát možnost existence také budoucím generacím a nezanechat jim jen plátní potažené porosty, splaškové vodstvo a sirnatou atmosféru. To je tedy starost o ten jeden pól našeho úsilí, který by se mohl zdát doménou politického zájmu, a který je s určitým nechůutenstvím traktován v Rejchrtově úvaze, což mu z jeho pozice vůbec nezazlívám. Myslím však, že nejde jenom o to "říci, co řečeno býtí má", ale také udělat to, co uděláno býtí má. Rejchrt příliš simplifikovaně zobecňuje svět mimo křesťanství, jako by bylo strašidlem anonymity a totality všechno ne-křesťanské. Přiznávám, že mě netrápí perspektivy křesťanství ani jako náboženské soustavy, ani jako praktického životního stylu, ale trápilo by mě, kdybych si musel přiznat, že perspektivu nemá člověk, lidstvo. S trochou ironie bych řekl, že lidé žili i před křesťanstvím, vedle křesťanství a budou žít nepochybně a případně /nevyhubí-li se zcela nekřesťansky/ i po křesťanství. To může být můj omyl. Protože pro současného křesťana je

taková myšlenka nejen hříšná, ale i nepředstavitelná. Já se však nedomnívám, že nehlásit se k žádné velké ideologii, žádnému velkému náboženství je nihilismem. Tím je prázdnota i prostřednost v myšlení a skutcích, neusilování, nečinnost, bezcílnost, život bez mravních postulátů. Trochu od věci konstatuji, že můj pozitivní integrální humanismus a personalismus není žádným ateistickým humanismem. V pozitivním humanismu má místo i víra, i Bůh, i když ve specifické poloze, s níž ovšem niterný křesťan nebude souhlasit. Ale o tom až snad někdy jindy.

V pozitivním křesťanství by měl být úděl živícího se, šaticího se, rozptylujícího se a vyrábějícího občana spojen s údělem zbožného, věřícího, evangelijního křesťana. Ze svého hlediska nemohu ponechat "starost o duši" jako výjimečnou a posvátnou péči mimo a bez starosti o civilní soužití a občanskou solidaritu ve věcech každodenního prožívání. To je moje političnost, můj socialismus. Zde se stýká křesťanská láska k bližnímu se starostí socialismu o obecné dobro a prospěch všech za pomoci a spolupráce všech. Jsem přitom ochoten respektovat, že jedni budou chtít ptaktikovat výhradně onu péči o duši, zatímco jiní budou utopení v politické seberealizaci. Ale ti i oni by měli pochopit, že tyto starosti nejsou kontroverzní, a ve chvílích klidné úvahy si uvědomit, že v plném slova smyslu i křesťanství i socialismus mají a musí mít před sebou celého člověka. Pro mě křesťanství zahrnuje natolik i sociální postoje, nakolik si nedovedu představit, že by mohl existovat socialismus bez morálně filosofické dimenze.

Hlásaná či jen mlčky praktikovaná teorie "opiového křesťanství" v soustavě marxismu-leninismu nemůže nic vysvětlit, natož být perspektivou sbližování a spolupráce.

Chtít "bojovat" ideologicky proti křesťanství je nesmysl a činnost odsouzená k nezdaru z toho prostého důvodu, že křesťanství a náboženství vůbec nelze totiž ideologií, ideologickými argumenty vyvrátit, a za druhé, není žádný smysluplný důvod proti vyznávanému, hlásanému a praktikovanému náboženství bojovat. Lapidárně bych řekl, že křesťanství může pohřbit jen samo křesťanství, tj. náboženství, které ztratí schopnost duchovně a tím společensky ovlivňovat člověka, mít pro člověka smysl, naplňovat lidský život jako *conditio sine qua non*.

Z hlediska dnešní sekularizované společnosti se mi jeví tato otázka jako nejdůležitější pro pochopení vztahu křesťanství a socialismu. Jsem přesvědčen, že vyspělá socialistická společnost vůbec nebude mít žádný důvod "bojovat" proti náboženství, neboť pochopí, že ve zbožnosti člověka se odráží onen nezničitelný aspekt lidského vědomí, touhy a vůle zachovat rozměr nekonečna, racionálně neuchopitelnou víru v absolute, možnost absolute jako bytí. To je ovšem můj způsob vyjadřování o věci, kterou by nábožensky cítící formuloval teologicky adekvátněji. Tento půl lidské bytosti se nedá vykořenit žádným "bojem", žádným materialismem, ale ani žádným náhražkovým idealismem. Nevím, jestli je pojem konzumní společnosti nadávka nebo pejorativní označení, ale to podstatné, co se za ním skrývá, je fakt nevyváženosti cílevědomého prožívání vlastního života. Ona možnost mít téměř vše, co má druhý z materiálních věcí, je nesporně znakem prohloubené hospodářské demokracie a zvýšené hmotné úrovně, ale vůbec se tím neřeší vlastní otázka lidského života - jeho kvalita. Člověk a jeho budoucnost nemůže být jednosměrným úsilím po dosažení hmotného blahobytu, ale směřováním ke stupňovitě rozloženým hodnotám kulturně duchovní sféry, mravních

postulátů a tím k sebeuvědomělé existenci.

K přesnější sociální analýze je nutno brát v úvahu kromě hodnot křesťansko náboženských také funkce církevních institucí, které se nikdy nemohly vymknout ze sociálně politické vázanosti. A tak vidíme, že velké církve měly velkou moc, velký vliv a velkou odpovědnost za věci nenáboženské. I když je dnes tato úloha církví i v západním světě značně omezena, v určitém rozsahu trvá, a kupodivu není zanedbatelná ani ve východní Evropě.

Jde tedy o otázku soužití dvou duchovních extraktů - náboženského a nenáboženského, a dvou oblastí sociálně politického vlivu - církevního a státního. Moderní sociální systém nejbližší budoucnosti, zbavený dogmatického apriorismu ideologických schemat a pouček, by měl jít cestou ovlivňované, ale volné tvorby hodnot, které občané považují potřebné pro svůj život. Hranicí a omezením by mělo být jen jediné - každý pokus o byrokraticko totalitní tendenci, každý pokus o revoluční uchvácení moci by měl být v zárodku "zveřejněn" a předložen k rozhodnutí samosprávné obci. K tomu, aby si obec vštípila zásady demokratického soužití, je nutná trvalá, systematická a houževnatá každodenní práce lidí nelhostejných, zanícených buditelů moderního osvícenství, představitelů moderního životního stylu. Uplynulými desetiletími poučený socialismus jako specificky politické úsilí nevyžaduje žádnou všestrannou rigidní názorovou shodu. Naopak předpokládá, že "společný zájem na sociálně spravedlivějším řádu, zvyšující se hmotné úrovni, individuální svobodě a duchovní integritě může vycházet právě tak z náboženských či humanitních zásad, jako z marxistické či jinak odvozené sociální analýzy".

V tomto rozpětí je zjevné místo náboženského kazatele

a teologa a také církve, v jejímž čele by měli být pevní, moudří a pravdu hledající a obhajující. Církev a všechny instituty náboženského života si budou zcela nezávisle vytyčovat své působení ve sféře duchovní. Tam, kde se budou stýkat či překrývat s funkcí sociálních, politických /státních/ organizací, půjde vždy o vzájemnou dohodu na základě samosprávných rozhodovacích principů. To vyplývá z rozdílnosti sfér vlivu. Přiznat právo existence církvím, politickým a dobrovolným organizacím je sice nepřímým uznáním sociálního pluralismu, ale neznamená to ještě skutečné respektování všech organizací pluralitní společnosti. Naše současná společnost je ukázkou "řízeného pluralismu", který funguje podle zásady : každá povolená organizace může to, co neodporuje představám a vůli jediné organizace rozhodující a řídící, tj. vládnoucí. Je nutno upozornit, mluvím-li o socialismu, že tím netraktuji žádný předem vymyšlený a podle vzoru projektovaný sociální systém, ale naznačuji soubor sociálních, institucionálních vazeb, které nestaví žádnou organizaci do pozice společensky méněcenného outsidera, ale naopak předpokládají autonomní rozhodování v oblasti jejího působení.

Vracím se ještě k otázce styčných ploch. Zdá se mi nerozumné chtít se v současnosti i do budoucnosti držet zásady vlastních písečků. Úkoly politiky a náboženství nelze pochopitelně ztotožňovat, ale pouze bez nepochopení lze zamlčet, že se v mnoha bodech překrývají a stýkají. Nejhloupější by bylo jednu či druhou sféru popírat či podceňovat. Mou požadovanou vyváženost mezi péčí o materiální blahobyt a o duchovní život člověka je možno s určitou korekcí převést i na vztah náboženství a politiky, křesťanství a socialismu. Je evidentní, že sférou křesťanského zájmu je především oblast duchovního života člověka. Ale

vůbec není řečeno, ^{3/4}společenské podmínky, za nichž se duchovní život realizuje, jsou mimo zájem křesťanství. Právě tak nelze odbyt socialismus jako politiku, hledající svou mocenskou pozici při rozhodování o společenských podmínkách samotných, a nevidět, že současnému nedogmatickému socialismu záleží právě tak na svobodném rozvoji lidského ducha, na všestranných možnostech jeho uplatnění a tedy i uplatnění křesťanské zbožnosti.

Dostávám se k druhému bodu své úvahy o nestejnoroadém zařazení křesťanů v církvi a socialistů v politice. Mnohé k tomu už bylo řečeno v předchozích odstavcích. Jde vlastně o postižení mnohostranné plurality. Kdysi byl u nás ražen slogan "Není Němec jako Němec", když se to ukázalo politicky účelné. Aniž bych hledal jakoukoliv účelnost, mohu patrně bez většího nesouhlasu prohlásit, že totéž platí o křesťanech, socialistech, ba i o církvích a politice. Svědčí o tom Tvoje evokace nad textem Rejchrtovým, a to ještě nejsou ty nejodlehlejší přístupy uvnitř Vaší komunity. Mohlo by se zdát podivným, že v mezích církevně vymezeného křesťanství se mohou střetávat tak odlišné postoje, odlišné traktování funkce člověka a úkolů, které má věřící křesťan ve společnosti. Je zřejmé, že Patočkův přírámek Gaußovy křivky lze vztáhnout nejen na směřování církve, ale i na každou širší kolektivitu. Je to výrazem onoho myšlenkového názorového pluralismu, jehož vyjevování je vlastním pozitivním motorem dějin, neboť v něm se zrcadlí všechna úsilí, chtění i směřování člověka. Z této různorodosti lze vybírat, přisvojovat, získávat a demokraticky uplatňovat.

Kdybych chtěl načrtnout sociálně psychologický model křesťana a podobný model socialisty, mohl bych se hned na počátku octnout ve značných nesnázích, ale takový pokus

o schematický model osobnosti může alespoň iniciovat jiné jedince k smysluplnějšímu dialogu.. Pokusím se o to následujícími způsoby :

Z n a k y k ř e s ť a n a

K		
1	víra	niterný křesťan
2	zbožnost	
3	znalost evangelijního poselství	racionální křesťan
4	duchovní a materiální pomoc bližním	
5	účast na životě obce	
6	úsilí o společenský řád založený na zásadách křesťanství	sociálně orientovaný křesťan

Z n a k y s o c i a l i s t y

S		
1	filosofický koncept člověka a společnosti	humanitní socialista
2	humanitní morálka	
3	znalost sociálních věd	
4	společenská angažovanost	racionální socialista
5	politická spolupráce a koordinace	
6	úsilí o společenský řád vycházející z principů demokratického socialismu	socialistický politik

Nepodezírejte mě ze sociální alchymie. Ale když už jsem začal, pokusím se pokračovat. Je na první pohled patrné, že za a/ uvedené znaky jsou vybrány zcela empiricky /některé by mohly být škrtnuty, mnoho jiných přidáno/ a za b/ znaky uvedené ujednoho typu se nevyklučují u druhého typu ,

takže s mírnou korekturou by mohl křesťanský socialista - socialistický křesťan reprezentovat všech 12 znaků. Znamky jsou sestaveny tak, že vycházejí od individuální, subjektivní stránky osobnosti a postupují k objektivnímu a obecnému. Dále je nutno zdůraznit, že křesťan je zde modelován podle mého pojetí pozitivního křesťanství, a u socialisty vycházím z představ demokratického socialismu.

Co z toho může vyplývat? Kdybych byl pověřen úkolem sestavit koordinační tým z obou skupin, jaké jedince bych vybíral? Je to otázka potenciální divergence a konvergence v osobních vztazích založených na životních koncepcích osobnosti. Z uvedeného je zřejmé, že relativně nejodlehlejší /nikoliv vylučující/ si budou svým zaměřením a zájmy niterný křesťan /K1, K2/ a socialistický politik /S5, S6/, a nejbližší si budou humanitní socialista /S1, S2/ a sociálně orientovaný křesťan /K5, K6/.

K této sociometrii musím ovšem připomenout některé paraznaky charakterizující osobnost, jež je vnějšími okolnostmi "nucena" jednat, jak by za jiných "normálních" okolností nejednala. Takový člověk zamlčuje a předstírá tam, kde by jeho řeč, postoje a jednání měly vyjadřovat jeho osobní přesvědčení a poznanou pravdu. K udržení své sociální pozice, což často omlouvá řečí o zachraňování instituce, o uchránění jiných nebo alespoň určitého prostoru k činnosti, je ochoten převzít roli konformního přísluhování. A takový postoj vládnoucí moc ráda bere na vědomí, a postačuje jí.

Na tom bych mohl přestat. Snad i z tohoto schematického členění vyplývá, že zařazení v širším sociálním seskupení neznámá ani subjektivní ani objektivní totožnost

východisek, důrazu na tytéž principy ani směřování ke stejným praktickým důsledkům. Rozdíly percepce i perspektiv jsou nejen zdrojem objasňování, vyjevování a interpretace lidského údělu, ale i všestranného úsilí dobrat se optimálních podmínek sociálního soužití. Vyplývá z toho požadavek tolerance nejen mimoskupinové, ale i vnitroskupinové. Tento přístup nás ovšem neopravňuje vzdát se hodnocení jedince podle souladu jeho slov a činů, vědomí a svědomí. Ale dříve než odsoudíme musíme poznat, než zavrháme musíme obhlédnout, než kritizujeme musíme se převvědčit.

Nejdůležitějším poznáním je pro mě zjištění, že moderní křesťanské myšlení dovede chápat funkci a cíle politické aktivity - politiky, která si je vědoma, že bez znalostí a poučení z různých oblastí lidského zájmu a potřeb - tedy i křesťanství samotného - nemůže obstát.

21.srpna 1978

Tvůj

Rudolf Battěk